

KASVATADES MAAILMA- KODANIKKE

*Riikliku õppekava alusväärtuste
ja pädevuste arendamine läbi
maailmahariduse*

1. SISSEJUHATUS MAAILMAHARIDUSSE

1.1 Milleks meile maailmaharidus?

Me elame aina enam globaliseerivas maailmas, kus kõik on omavahel seotud. **Tänast maailma kujundab vastastikune sõltuvus peaaegu igas eluvaldkonnas:** rahvusvaheline poliitika, liikmelisus rahvusvahelistes institutsioonides, kaubandus; rahvusvahelised ettevõtted, mis kontrollivad enamikku toiduturgudest, nafta- ja gaasivarusid; majanduslikest ja poliitilistest põhjustest tingitud ränne; konfliktid ning looduskatastroofid jne. Euroopa elatustase, liikumisvabadus ja üha paranevad odavreisimise võimalused on muutnud paljudele võimalikuks töö-, õppe- ning puhkusreisid. Lisaks on internet ja mobiilitehnoloogia suurendanud oluliselt ligipääsu informatsioonile, lihtsustades maailma rikaste ja vaeste vahelist suhtlust.

Kuidas mõjutavad need globaalsed väljakutsed ja eesmärgid tänapäeva noori? Kuidas mõjutavad need tegurid noorte haridust; kuidas klassiruumides toimuvaid arutelusid? Et mõista meie endi elu, tuleb paremini mõista globaalset konteksti, milles me tegutseme. **Käesolev õppematerjal püüabki seda teha, pakkudes aktiivseid õppevorme, mis võimaldavad õppijail uurida, avastada, arutleda ja küsida, selleks et mõista üleilmseid vastastikuseid seoseid.** See annab õpilastele võimaluse teadvustada, kuidas ise õiglasemas maailmas saab panustada. Eesmärgiks on nii õpilaste oskuste, väärtushinnangute, hoiakute ja teadmiste kui ka globaalse ebavõrdsuse põhjuste ja tagajärgede mõistmise suurendamine. Loodetavasti aitavad selle õppematerjali teemade valik ja käsitlusviis kujundada aktiivseid ja vastutustundlikke maailmakodanikke.

1.2 Mis on ja mis pole maailmaharidus?

Globaalsed teemad puudutavad meid kõiki, kui püüame mõista maailma, mida iseloomustavad killustatus, konfliktid, kliimamuutus, ebavõrdsus ja vaesus. **Maailmaharidus on hariduslik protsess, mille eesmärgiks on õppija varustamine vajalike oskuste, teadmiste ja väärtushinnangutega, mis aitavad toime tulla 21. sajandi väljakutsetega.** Maailmahariduse eesmärk on arendada õpilase kriitilist mõtlemist ning võimet astuda vastu ebavõrdsusele, ebaõiglusele ja stereotüüpidele, suurendades austust mitmekesisuse, inimõiguste ja keskkonna vastu. **Maailmaharidus aitab õpilasel mõista globaalseid seoseid ja julgustab olema aktiivne, tuginedes väärtustele, nagu solidaarsus, kaasamine ja koostöö.**

Euroopa Nõukogu Põhja-Lõuna Keskus (North South Centre) kirjeldab maailmaharidust kui „haridust, mis avab inimeste silmad ja meeled globaliseerunud maailma tegelikkusele ning ärgitab kujundama maailma, milles leiduks kõigi jaoks rohkem õiglust, võrdsust ja inimõigusi“.¹

---

¹ <http://www.coe.int/t/dg4/nscentre/ge/GE-Guidelines/GEguidelines-web.pdf>, vt Lisa I, Maastricht Global Education Declaration, 2002

Eesti Arengukoostöö Ümarlaua maailmahariduse töögrupp on võtnud kasutusele järgmise definitsiooni: **maailmaharidus on aktiivne õppimisprotsess, mille eesmärk on kasvatada aktiivseid maailmakodanikke, kes on teadlikud sellest, mis maailmas toimub, millised on toimivate sündmuste põhjused, kuidas need meid mõjutavad ning kuidas meie omakorda maailma mõjutame. Aktiivne maailmakodanik tahab ja oskab läbi oma avatud oleku ning teadliku ja eesmärgipärase tegutsemise maailma paremaks muuta.**

Maailmahariduse alla kuulub kõik, mis

- toetab maailmakodaniku eetika kujunemist ning indiviidi ja kogukonna globaalset vastutust, mis põhineb sotsiaalse õigluse ja inimõiguste austamisel;
- julgustab inimesi rohkem teada saama, olema kriitilised ja meediakriitilised ning käituma teadlike kogukonna ja maailmakodanikena;
- avardab inimeste maailmavaadet, soodustab rahvuslikku ja rahvusvahelist vastastikust toimet ja üksteiselt õppimist; aitab mõista ning väärtustada erinevusi ja teisi kultuure;
- õpetab nägema maakera ressursse piiratud tervikuna, mida peab kasutama säästvalt ning jagama õiglaselt;
- annab teadmisi ja oskusi, mille abil paremini toime tulla kiiresti muutuva globaalse majanduse tingimustes, ning õpetab mõistma sellega kaasnevaid sotsiaalseid ja kultuurilisi mõjusid;
- kutsub üles aktiivsusele maailma parandamisel nii iga inimese isiklikus elus (nt teadlikud tarbimisotsused) kui ka laiema kodanikuaktiivsuse raames.

Teisisõnu, maailmaharidus käsitleb erinevaid globaliseerumisega kaasnevaid teemasid, nagu tehnoloogiline areng, infoühiskond, kultuuridevaheline suhtlus ja sotsiaalne ebavõrdsus, keskendudes samal ajal üldväärtustele ja inimõigustele. Kasutades interaktiivseid õppemeetodeid, püüab maailmaharidus aidata mõista üleilmastunud ühiskonna keerukust ning innustada väljakutsetele reageerima.

Maailmaharidus on	Maailmaharidus ei ole
<ul style="list-style-type: none"> - juba olemasoleva sisu esitamine uuel viisil ja/või uuest vaatenurgast (nt ajaloo, geograafias) - õppeprotsess, mis aitab sotsiaalteadustel aktuaalseid arenguid jälgida - küsimuste esitamine tänapäeva maailma ja selles toimunud protsesside kohta - kriitilise mõtlemise arendamine, mille tulemusena tunnetavad õpilased suuremat vastutust maailma tuleviku ees - seoste nägemine meie igapäevase elu ja globaalsete teemade vahel - uued interaktiivsed õppemeetodid - teadmised, oskused ja väärtused, mis aitavad saada teadlikuks maailmakodanikuks 	<ul style="list-style-type: none"> - uute täiendavate asjade, nõuete ja kohustuste või eraldi õppeaine lisamine õppekavasse - raskesti mõistetavate teemade arutamine - lihtsate lahenduste pakkumine keerulistele küsimustele - probleemide analüüsimine ilma panuseta nende lahendamisse - faktikeskne statistika uurimine - heategevuse (rahakorjanduse) propageerimine

2. MAAILMAHARIDUS NING PÕHIKOOLI JA GÜMNAASIUMI RIIKLIK ÕPPEKAVA

Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava sätestab, et **gümnaasiumi lõpetaja peab teadma globaalprobleeme, võtma kaasvastutuse nende lahendamises ning väärtustama ja jär- gima jätkusuutliku arengu põhimõtteid. Lisaks rõhutatakse sallivust ning konfliktide ennetamise ja lahendamise oskusi.** Need on väga tähtsad komponendid maailmakodaniku kujundamisel, millele peab tähelepanu pöörama juba alushariduses.

Riiklikus õppekavas kirjeldatud alusväärtuste ja pädevuste arendamine peab olema iga kooli, koolijuhi, õpetaja ja ka teiste koolitöötajate ülesanne.

Maailmahariduse sidumine õppekavasse pole üldse keeruline. **Eestis on palju koole, mis viivad edukalt läbi maailmahariduslikke tegevusi, sidudes neid kooli õppekavaga.** Õpetaja üles- anne on lihtsalt leida oma aines maailmaharidusega lõimuvad teemad. Koostöös teiste õpeta- jatega saab leida võimalusi ka ainete integreerimiseks. Teemade käsitusviis on kooliastmeti erinev, kuid isegi algkooli- ja lasteaiaõpetajad saavad oma õppetegevustes globaalset ja mitme- kultuurilist mõõdet rakendada.

Erinevad temaatilised üritused, nagu teemapäevad ja -nädalad, on hea viis ühendada aine- tunde ja tunniväliseid tegevusi maailmahariduse teemade käsitlemisel. Kool võib tähistada näiteks kultuuridevahelise dialoogi nädalat või mõnd temaatilist ÜRO päeva, mille käigus viiakse läbi õpitubasid, kutsutakse kooli külalisi, vaadatakse temaatilisi filme ja peetakse arutelusid, korraldatakse kultuuriprogramme jne. Õpilased peaksid teemapäeva ettevalmistamisel ja läbi- viimisel kindlasti kaasa lööma, võimalusel võiks osaleda ka kohalik kogukond.

Väljastpoolt kooli tulevad eksperdid ja külalised on huvitav ja kasulik vaheldus kooli argi- päevas. Näiteks saavad arengumaade tegelikkusest rääkida ja diskussiooni arendada nendes maades vabatahtlikuna töötanud eestlased. Samuti on Eestis mitmeid erineva kultuuritaustaga külalisõpetajaid, kes saavad tulla kooli oma kultuuri tutvustama ning viima läbi töötubasid ja arutelusid.

Kooli **õpikeskkond** peab toetama teemadega tegelemist. Kui kool tahab kujundada demok- raatlikke väärtusi, peab ta ka demokraatlikult töötama ja pakkuma noortele võimalusi kooli otsustes kaasa lüüa. Õpilastele jätkusuutliku arengu põhimõtteid õpetades peab kool ise head eeskju andma, nii energiasäästlikkuses, taaskasutuses kui eetilises tarbimises. Näiteks kui käsitletakse ebaõiglase kaubanduse teemasid, võiksid õiglase kaubanduse tooted kooli sööklas ja kohvikus ka müügil olla.

Rahvusvahelises ja mitmekultuurilises peavad olema nähtavad kogu kooli õhkkonnas, mis vää- rtustab kultuurilist mitmekesisust ja rahvusvahelist koostööd. Kultuuride rikkust ja mitmekesi- sust ei tule austada pelgalt sõnades, vaid ka tegudes. Selleks võib uurida näiteks kaasõpilaste kultuuritaustu, tähistada erinevaid tähtpäevi ning tutvuda kommete, uskude ja maitsetega,

mis loovad erinevate kultuuride suhtes positiivse hoiaku. **Maailmahariduslikult on oluline luua koolis kultuurilisi erinevusi väärtustav õhkkond ning pakkuda õpilastele vabadust, vastust ja eetilist käitumismalli koolielu korraldamisel.**

2.1 Väärtuskasvatus ja läbivate teemade lõimimine maailmaharidusega

Üleilmsete teemade lõimimine on osa heast haridusest lasteaiast kuni elukestva õppeni. Maailmaharidus aitab arendada õppekavas kirjeldatud alusväärtusi.

Riikliku õppekava **põhialus**, millel rajaneb kõik ülejäänud, on **alusväärtused**. Ühelt poolt peetakse õppekava alusväärtustena silmas üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu. Teiselt poolt tõstetakse esile ühiskondlikke väärtusi: vabadus, demokraatia, austus emakeele ja kultuuri vastu, isamaa-armastus, kultuuriline mitmekesisus, sallivus, keskkonna jätkusuutlikkus, õiguspõhisus, ühismeelsus, vastutustundlikkus, sooline võrdsus jne. Õppekava näeb ette, et **väärtustele tuleb pöörata tähelepanu kõigis ainekavades**. Hoolimata sellest, et mõnes aines on vähem väärtusi, mille üle õpilastega arutleda, on kõikide ainete kaudu võimalik kujundada õpilaste väärtusi kui voorusi (s.o sisseharjutatud käitumiskalduvus).

Väärtused tulevad selgelt esile läbiva teema „**Väärtused ja kõlblus**” käsitlemisel. Kool on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi; väljendada oma tundeid sobival viisil; aktsepteerida inimeste erinevusi ning suhtlussituatsioonis nendega arvestada; ennast kehtestada; **seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta kellegi huve ega vajadusi**. Õpilasi tuleb suunata mõtlema: kas ma jään üksikõikseks, kui üldtunnustatud väärtusi ja põhimõtteid eiratakse? Kuidas ma saan ja peaksin sekkuma, kui märkan rikkumisi?

Ka üks läbivaid teemasid „**Keskkond ja ühiskonna jätkusuutlik areng**” on lähedalt maailmaharidusega seotud. Selle teema põhiküsimused on järgmised: mis on meie planeedi suurimad väljakutsed? Kuidas me saame nautida heaolu nii, et ei tekita samal ajal probleeme inimestele teisel pool maakera? Kuidas meie saame planeedi eest hoolt kanda, ka tulevaste põlvkondade jaoks? Milline roll võiks meil olla oma kodukoha arendamisel? Oluline on **keskkonnast hoolimine**: enda ümbruse ja elusolendite väärtustamine, ühiskonnast hoolimine, ressursside hindamine, soov keskkonna eest hoolitseda.

Läbiv teema „**Kultuuriline identiteet**” loob võimaluse põhjalikumaks tutvumiseks erinevate maailmavaadete, kultuuride ja religioonidega. Selle asemel et püüda pinnapealselt kogu teemapaketti käsitleda, tuleks tegeleda sügavamalt ja mitmekülgsemalt väiksema arvu küsimustega. **Põhjalikum tutvumine ühe kultuuri või religiooniga aitab mõista, et kõik kultuurid on tege-likult mitmekesisemad, kui me alguses arvame**. Parem arusaamine teistest aitab omakorda iseenda seisukohti kujundada ning tajuda nende seost oma kultuuritaustaga. Lisaks aitab üksikasjalik kultuuridega tutvumine vähendada hirme, mis meil tundmatu ja võõraga seonduvad. Oskus uurida iseseisvalt keerulisemaid teemasid ning koostada uurimis- ja praktilisi töid annab õpilastele võimaluse teoreetilisi teadmisi ka praktikasse viia. Veel enam, võimalus olla läbi projektide otseühenduses noortega üle maailma ja arutleda erinevatel teemadel kasvatab sallivust.

„Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus“ on teemad, kus **õpilane saab ise algatada debatte, ettevõtmisi ja liikumisi, mis parandavad erinevaid eluvaldkondi**. Üks õpetaja tähtsamaid ja ehk raskemaid ülesandeid on julgustada noori uskuma, et iga inimese panus on tähtis ning väikeste tegudega on võimalik maailma muuta. Sellega saab motiveerida noori olema ise aktiivsed. **Õpilastele tuleb näidata viise, kuidas seista ebaõigluse ja diskrimineerimise vastu nii oma ümbruskonnas kui globaalsemal tasandil**. Neile tuleb õpetada, kuidas vähendada saastamist ja jäätmeid, s.t. tarbida vähem ja taaskasutada; kuidas püüda suunata ametnikke või ettevõtteid eetilisele ja säästlikumale tegutsemisele (nt esitades küsimusi, kirjutades kirju, korraldades meeleavaldusi, tarbides õiglasemaid tooteid); kuidas aidata hätta sattunud kaasinimesi; või kuidas levitada teadmisi maailma probleemidest ja nende lahendustest oma eakaaslaste või kogukonna seas.

2.2 Pätevuste arendamine läbi maailmahariduse

Riikliku õppekava üks rõhuasetusi on õppijate üldpätevuste arengul – need on inimeseks ja kodanikuks kasvamisel väga olulised aine- ja valdkonnaülesed pätevused. Maailmahariduse lähenemisviisidest on kasu nii väärtuspädevuse, sotsiaalse pädevuse, enesemääratlus-, suhtluskui ettevõtlikkuspädevuse saavutamiseks.

Pätevused ja nende seotus maailmaharidusega:

Väärtuspädevus:

- suutlikkus mõista humanismi, demokraatia ja jätkusuutliku arengu põhiväärtusi ning nendest oma tegutsemises juhinduda;
- lugupidamine erinevatest maailmavaatelistest tõekspidamistest;
- väärtussüsteemide mõistmine; mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamine;
- oma valikute põhjendamise; teistega arvestamine;
- inimõiguste ja demokraatia põhimõtete väärtustamine.

Maailmahariduses areneb väärtuspädevus läbi **sügavama seotuse ja kollektiivse vastutuse tunnetamise**, läbi kõigi väärtustamise võrdsete ja erinevatena, pealispinnast sügavamale nägemise, erinevate vaatenurkade ja mitmekesisuse austamise, läbi soovi hoiduda vägivallast ja olla rahu edendaja rollis. Oluline on **empaatia, kaastunne ja tundlikkus teiste inimeste vajaduste suhtes nii kohalikul kui ka üleilmsel tasandil**.

Sotsiaalne pädevus:

- suutlikkus mõista inimühiskonna ajaloo ja nüüdisajal toimuvate ühiskondlike muutuste põhjuseid ja tagajärgi;
- sotsiaalteaduste lihtsamate uurimismeetodite tundmine, et kasutada neid õppetöös ja igapäevaelus;
- tulevikutsenaariumide ja -visioonide loomine mingis ühiskondlikult või isiklikult olulises valdkonnas;

- inimõiguste ja demokraatia tundmine ja austamine, teadmised kodanikuõigustest ja -vastutusest, nendega kooskõlas olevad oskused ja käitumine;
- kultuuriliste eripärade äratundmine, üldtunnustatud käitumisreeglite järgimine;
- huvitumine oma rahva, kogukonna ja maailma arengust; oma arvamuse kujundamine, aktiivne ja vastutustundlik olemine.

Maailmaharidusliku meetodina on väga oluline läbi viia erinevaid kooli/kogukonna või rahvusvahelisi sotsiaalprojekte, mille aluseks on **positiivne suhtumine erinevustesse** (teiste väärtustamine erinevate ja võrdsetena, soov teiste kogemustest õppida) ning **pühendumine sotsiaalsele õiglusele ja võrdsusele** (mure ebavõrdsuse pärast, soov sellega võidelda, huvi maailma vastu, õiglustunne).

Enesemääratluspädevus:

- suutlikkust mõista ja hinnata iseennast;
- oma nõrkade ja tugevate külgede hindamine, positiivne suhtumine endasse ja teistesse;
- tervislike eluviiside järgimine;
- oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ja sotsiaalse tervisega seonduvate ning inimsuhetes tekkivate probleemide tõhus ja turvaline lahendamine.

Maailmahariduslikud meetodid rõhutavad **identiteedi ja enesevääriskuse** tunnetamist ning oma eripära hindamist, samuti **empaatia** arendamist ning huvi lähikondsete ja ühiskonna käekäigu vastu. Areneb vastutustunne nii selles, kuidas kasutatakse keskkonda ja selle ressursse, kui ka arusaamine isikliku elustiili mõjust teistele inimestele ja keskkonnale.

Suhtluspädevus:

- suhtumuslikud eesmärgid: kultuuritundlikkus ja -teadlikkus, tolerantsus, teistsuguse respektierimine, oskused konflikti ennetada ja lahendada;
- kognitiivsed eesmärgid: akadeemiline edukus, võõrkeele õpe, erinevate kultuuride tundmine, oskus analüüsida ja tõlgendada kultuurist tingitud käitumismalle, tunda oma kultuuri ja selle arenguid;
- õpetuslikud eesmärgid: õpikutes jm õpimeedias leiduvatele stereotüüpidele ning tendentslikkusele osutamine ja ümberhindamine.

Maailmahariduslike meetoditena on sobilikud **juhtumianalüüsid arengumaadest ning mitmed kultuurisuhtluse strateegiad**, mis soodustavad personaalsete oskuste arendamist (nt oma väärtushinnangute teadvustamine ja analüüsimine). Väga sobilikud on ka sõpruskoolide kontaktid, mis aitavad kaasa kultuuridevahelisele suhtlemisele.

Ettevõtlikkuspädevus:

ettevõtlikkus on seotud kaasalöömisega ning võimalusega aidata maailma muuta. Olulised on teadmised, isikliku vastutuse võtmine ja aktiivsus. Samuti **usk muutuste võimalikkusesse**: enda tegude tagajärgede tunnetamine, soov teha koostööd ja osaleda ühiskonna toimimises, usk üksikisiku võimesse luua muutusi.

2.3 Maailmaharidus ja erinevad õppeained

Maailmaharidus kattub kõige selgemini **sotsiaalainetega**. Nende kaudu õpitakse tundma ja järgima ühiskonnas kehtivaid väärtusi, norme ja reegleid. Samuti omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumises ning inimestevahelistes suhetes. Need pädevused aitavad kaasa kohanemisele ja toimetulekule nii perekonnas, eakaaslaste seas, kogukonnas kui ühiskonnas. **Sotsiaalainete kaudu saab panna aluse maailmavaadetele mitmekesisusega arvestamisele ning valmisolekule dialoogiks erinevate maailmavaadete esindajatega**. Kõigis selle valdkonna õppeainetes on tähtis koostööoskus ja rühmatöö.

Sotsiaalse pädevuse saavutamisel on oluline 21. sajandi järgmiste kirjaoskuste kujundamine:

massimeedia kirjaoskus – kriitiline mõistmisoskus ja võime tajuda, et meedia on kui reaalsuse sümboolne muutja; massimeedia funktsioonide ja mõju mõistmine;

mitmekultuuriline kirjaoskus – võime mõista ja väärtustada kommete, hoiakute, nii enda kui teiste kultuuride sarnasusi ja erinevusi;

Informatsiooni kirjaoskus – oskus hinnata meedia infoulatust; ära tunda, millal informatsiooni vaja on; määrata asukohta, sünteesida ja kasutada infot efektiivselt; kasutada tehnoloogia- ja kommunikatsioonivõrgustikku ning elektroonilisi allikaid.

Maailmaharidus ei piirdu siiski sotsiaalainete valdkonnaga – seda **saab edukalt lõimida ka teiste õppeainetega**.

Järgnevalt pakume ideid, **kuidas maailmahariduse teemasid erinevates ainetes rakendada ja neid omavahel lõimida**. Õppetundide planeerimisel sobib kasutada õpirühmadele suunatud (paaristöö, rühmatöö, õpiring, mosaiikrühm jt) ja multifunktsionaalseid (õppekäik, projektiõpe jt) meetodeid. Me muudame maailma üheskoos, seega peab läbi maailmahariduslike teemade rõhutama koostööoskust ja vajadust. Siis tunnetavad ka õpilased, et sotsiaalse õigluse vastutus on meil kõigil.

Eesti keel ja kirjandus

Eesti keel ja kirjandus pakub lugematuid võimalusi põhioskuste arendamiseks läbi globaalsete teemade, kuna **erinevate inimeste väärtuste ja kogemustega saab tutvuda kirjanduse kaudu**. Õpilased võivad lugeda näiteks Afganistani-teemalist raamatut „Lohelennutaja“ ning kirjutada esseet sellest, kuidas erineb Eesti ja Afganistani laste elu, kombed jm ning mida oleksid õpilased ise peakangelase asemel teinud. Et õppeaineid integreerida, võib koostöös kunstiopetusega meisterdada lohesid ning minna neid lennutama kehalise kasvatuse tunnis.

Areneb empaatiavõime, suhtlus- ja argumenteerimisoskused, kriitiline mõtlemine ja meedialugemise oskus. Võimalik uurida erinevaid teemasid, nagu eelarvamused ja konfliktid.

Kunstiõpetus

Kunst pakub võimalusi **õppida erinevaid kultuure läbi piltide ja esemete**. Nii on võimalik uurida, kuidas globaalsed teemad, nagu identiteet, inimeseks olemine, erinevused ja konfliktid, saavad kunstilise vormi. Sedakaudu õpime mõistma ja väärtustama erinevaid vaatekohti, ideid, uskumusi ja väärtusi.

Kunstitunnis võib õpilastele tutvusta Aafrika, Aasia ja Ladina-Ameerika kunsti motiive ning välja selgitada, millised elemendid on kõige populaarsemad ja kuidas need mõjutavad meie kuvandit neist piirkondadest.

Tööõpetus

Tööõpetuses võib uurida disaini ja tehnoloogia mõju maailmale ja inimeste elukvaliteedile. Samuti saab analüüsida **toodete sotsiaalsed, keskkondlikku ja majanduslikku konteksti** ning jätkusuutlikkust nende tootmisel ja kasutamisel. Peale selle sobib tööõpetuses korraldada näiteks materjalide taaskasutuse ideekonkursi või eetilise moedemonstratsiooni.

Kehaline kasvatus

Võistkonnamängud arendavad koostööoskusi ja teiste inimeste väärtustamist. Läbi võistlemise saab õpetada palju olulist, nagu õiglane mäng, omavaheline respekt, emotsioonide ja konfliktide talitsemine. Lisaks pakub kehaline kasvatus võimalusi kultuuriliste, sooliste ja rassiliste stereotüüpide vastu võitlemiseks ning erinevate teemade uurimiseks (nt rassism, konfliktid, kaasamine, vägivald).

Koolis võib korraldada **õiglase kaubanduse jalgpallivõistluse**, kus ühele võistkonnale antakse alguses soodsamad tingimused (rohkem mängijaid, mängimine allamäge vms). Pärast saab arutada, kuidas ebaõiglase reeglitega mängimine tundus, ning võrrelda neid maailmakaubanduse reeglitega.

Loodusained

Loodusainetes käsitletakse teaduse kultuurilisi ja sotsiaalseid aspekte, näiteks teaduse eetilist printsiipi ja panust globaalsete väljakutsete lahendamisse (tervis, jätkusuutlik areng jm). **Samuti õpitakse väärtustama looduse ja inimese vastastikust sõltuvust.**

Jätkusuutliku arengu raames võib uurida näiteks veevarude paiknemist maakeral. Milliseid tagajärgi toob kaasa see, et inimesed elavad piirkondades, kus pole piisavalt vett? Kuidas saaksime vähendada oma veekasutust näiteks 10%?

Võõrkeeled

Võõrkeeletunnis on võimalik uurida inimeste, **keelte ja kultuuride erinevusi/sarnasusi ning suurendada teadlikkust globaalsetest seostest, mille kaudu on ka keeled pidevas arengus**, laenates üksteiselt sõnu ja väljendeid. Võõrkeeletundides saab uurida globaalseid teemasid, arendades samal ajal keeleoskusi (mõistmine, kirjutamine, kõnelemine, kuulamine).

Juhul kui koolil on sõpruskool väljaspool Eestit, võib korraldada nendega näiteks videokonverentsi teemal „Vastutustundlik tarbimine“. Selleks puhuks võivad õpilased võõrkeelsetelt veebilehtedelt ja dokumentaalfilmidest infot otsida ning teemat oma sõpruskooli kaaslastega arutada. Samuti võib kooli kutsuda külalise välismaalt, kellega noored üleilmsetel teemadel vestelda saavad.

Arvutiõpetus

Arvutiõpetuse tunnis võib uurida internetis leiduvaid globaalsete teemade veebilehti, materjale, mängu jms, selleks et koos arvutioskusega arendada ka kriitilist mõtlemist ja multimeediumi oskusi. Muu seas võib välja **uurida, kui paljudel inimestel maailmas on ligipääs arvutitele ja internetile ning millised sotsiaalsed, majanduslikud ja ka eetilised mõjud on internetil erinevates ühiskondades.**

Matemaatika

Matemaatikaülesandeid saab illustreerida nii kohalike kui globaalsete teemade kaudu. Samuti on võiks uurida erinevate kultuuride ajaloolist mõju matemaatika arengule (nt hindu ja araabia teadlaste panus matemaatikasse – detsimaalid, null, trigonomeetria). **Statistika uurimine arendab kriitilist mõtlemist faktikasutuse ja manipuleerimise suhtes.**

Ajalugu

Ajaloo uuritakse sündmuste, inimeste, kultuuride ja keskkondade erinevusi/sarnasusi ajas, aga ka erinevaid globaalseid sõltuvussuhteid maailma ajaloos. **Ajalootunnis saab arendada kriitilist mõtlemist, uurides erinevaid ajaloos tõlgendusi.** Võib korraldada näiteks arutelu kolonialismi tagajärgedest: jaga õpilased maailmajagude kaupa gruppideks ning palu igal grupil (ehk maailmajaol) ette valmistada nende suhtumine koloniseerimisse. Nii saab võrrelda kolonialismi ja nõukogude okupatsiooni; uurida, kuidas riike valitseti: mis olid probleemid või milliseid positiivseid külgi selles leidis.

Ajalooülesannete abil on võimalik uurida teemasid, nagu eelarvamused, konfliktid, rõhumine, ning siduda mineviku näited tänapäeva sündmuste ja kogemustega. Sündmuste ja ka inimeste elulugude uurimises võib rõhutada üksikisikute ja gruppide tegevuse tähtsust ajalooliste protsesside käimalükkamisel, kuna sellega suureneb ka meie enda tunnetus ja vastutus sotsiaalselt aktiivsete kodanikena.

Geograafia

Geograafias on võimalik uurida ja analüüsida erinevaid teemasid, mis mõjutavad inimeste elu üle maailma. Sedakaudu areneb mõistmine üleilmsetest vastastikustest sõltuvussuhetest ning jätkusuutlikust arengust. Lisandub ka teadlikkus mitmekesisuse ja identiteedi küsimustes, kuna tutvutakse nii inimeste, keskkondade kui kultuuride

erinevuste ja sarnasustega, samuti erinevate väärtuste ja hoiakutega sotsiaalsetes, poliitilistes, majanduslikes ja keskkonnaküsimustes. **Geograafia pakub ka võimalusi olla vastutustundlikult aktiivne, osaledes näiteks üleilmsetes kampaaniates, mis aitavad suurendada hariduse kättesaadavust.**

Ühiskonnaõpetus, inimeseõpetus

Ühiskonnaõpetus tegeleb oluliste maailmahariduse teemadega, nagu inimõigused, sotsiaalne õiglus, globaalne sõltuvus. Lisaks loob see **võimalusi astuda vastu ebaõiglusele, ebavõrdsusele ja diskrimineerimisele läbi vastutustundlike ja teadlike aktsioonide.**

Ühiskonnaõpetuse tundi sobivad väga hästi filmid. Nende abil saab alustada diskussiooni demokraatia erinevustest ja sarnasustest maailma eri paikades. Arutelusid võib elavdada ka interaktiivsete meetoditega. Näiteks korralda maailmakohvik, kus iga laud esindab erinevat maailmajagu. Igas lauas arutatakse ühe kindla maailmajao näidete põhjal, kuidas panustavad demokraatia ja kodanikuühiskond riikide arengusse, kuidas töötavad vabad valimised, mis kasu neist on jne.

Majandusõpetus

Majandusõpetus pakub võimalusi majanduslike sõltuvussuhete selgitamiseks ning kodanikuaktiivsuse julgustamiseks. Õpilastel võib lasta uurida, **kuidas toimib näiteks õiglase kaubandus.** Neil võib paluda poodides käia ja n-ö kaardistada müügil olevad õiglase kaubanduse tooted või korralda koolis väitlus teemal „Kas rahvusvaheline kaubandus võib olla eetiline?“. **Õpilased saavad ka uurida, kust on pärit erinevad tarbeesemed ja toiduained.** Selle alusel grupitööna koostatud kaardile saab märkida erinevaid tooteid, mille tootmisprotsessi ka lähemalt uuritakse. Lisaallikaks sobivad nii dokumentaalfilmid kui internet.

Usuõpetus

Usuõpetuses võib tutvuda õigluse, võrdsuse, rahu ja konflikti teemade erinevate aspektidega. Lisaks erinevate moraalnormide ja väärtustega (nt erinevad hoiakud selles, kuidas hoolitseda teiste inimeste või planeedi eest). Erinevaid **religioone uurides suureneb erinevuste ja sarnasuste mõistmine** ning võimalus arendada kriitilist mõtlemist, empaatiat ja teiste inimeste väärtustamist.

Muusikaõpetus

Muusikas väljendatakse identiteeti ja kuuluvust, samuti isiklike tundeid. **Muusika** kaudu saab uurida, kuidas seda on kasutatud **protestina ja lootuse hoidjana.** Muusikaline mitmekesisus õpetab väärtustama üleilmseid seoseid ja erinevaid kultuuritraditsioone. Erinevate muusikaliikide ajaloo ja arengute kaudu on võimalik tutvuda üleilmastumise eri tahkudega.

3. MAAILMAHARIDUSE PÕHITEEMAD

(Oxfam 2008, Getting Started with Global Citizenship):

3.1 Üleilmastumine ja vastastikune sõltuvus:

*Veel enne, kui lõpetad oma hommikusöögi, oled sõltuvuses poolest maakerast.
(Martin Luther King)*

Me elame maailmas, kus sõltume teistest ja kus ühes maailmaotsas tehtud otsused mõjutavad inimesi teisel pool maakera. Isegi kõige jõukamad riigid on otseselt sõltuvad ülejäänud riikide rikkustest, olgu see siis toit või mineraalid, teadmised või kultuur.

Millisel moel peavad Martin Luther Kingi sõnad paika Sinu elus?

3.2 Sotsiaalne õiglus ja võrdsus

Kui sa jääd erapooletuks olukorras, kus valitseb ebaõiglus, oled valinud rõhuja poole. (Desmond Tutu)

Maailmahariduse keskne idee on veendumus, et kõik inimesed kuuluvad ühisesse inimkonda, jagavad ühiseid inimlikke väärtusi ja on võrdsed. Seetõttu peaksid kõigil olema samad põhiõigused ning neid peaks kohtlema võrdselt. Sellest hoolimata levivad pahatihti hoiakud mõne inimgrupi ülivõrdsusest, grupikuuluvusest jms nii sõnade kui käitumise kaudu, kandudes üle (tavaliselt tahtmatult) ka kooliõpetusse ja õppekavadesse.

Kus leidub ebaõiglust a) maailmas, b) kohalikus kogukonnas, c) koolis? Kuidas kool võib tugevdada/vähendada sotsiaalset ebaõiglust?

3.3 Mitmekesisus

*Meie kõigi eesmärk on olla õnnelik.
Meie elud on erinevad, ent siiski ühesugused. (Anne Frank)*

Kõigil inimestel on samasugused põhivajadused, aga väga erinevad viisid nende rahuldamiseks. Need erinevused võivad olla tingitud soost, kultuurist, klassist, rahvusest, usust, etnilisest grupist,

keelest või staatusest ning olla olulisel kohal inimese identiteedi kujunemisel. Selleks et kirjus ja kiiresti muutuv maailmas hästi hakkama saada, on oluline, et õpilased tunneksid ja väärtustaksid oma identiteeti. Samas peaksid nad olema positiivsed ja avatud ka teiste identiteetide ja kultuuride suhtes. Samuti on oluline teadvustada ja vaidlustada stereotüüpe.

Millised on kõiki õpilasi kaasava klassi tunnused? Mida head võib kultuuride kirjusus koolis kaasa tuua?

3.4 Jätkusuutlik areng

Maailmal on piisavalt kõigi vajadusteks, aga mitte piisavalt kõigi ahnuseks. (Mahatma Gandhi)

Kuidas maakera rikkuste jagamine mõjutab nii maakera enda tervist kui kõigi inimeste heaolu nii praegu kui tulevikus? Leidub palju erinevaid jätkusuutliku arengu tõlgendusi, ent kõigi nende ühisjooneks on tõdemus, et meie suhe maakera peab arvestama ressursside piiratuse ja kõigi inimeste põhiõigustega.

Mida tähendab Sinu jaoks *jätkusuutlikkus*? Milline on *jätkusuutlik kool*?

3.5 Rahu ja konfliktid

Rahu, kui me mõistame seda pelgalt sõja puudumisena, on vähe oluline inimesele, kes on suuremas nälga või külma. Rahu võib säilida ainult juhul, kui austatakse inimõigusi, kui inimesed on toidetud, kui inimesed ja rahvad on vabad. (14. dalai-laama)

Kõigis kogukondades – nii koolis kui üleilmsel tasandil – on konflikte ja eriarvamusi. Sellest tulenevalt koostatakse reegleid, seadusi, kombeid ja süsteeme, mida tunnetatakse üldjuhul õiglaste ja mõistlikena. Rahu ja konfliktide teemad on seotud sotsiaalse õigluse, võrdsuse ja õiguste küsimustega.

Kas konfliktid on alati halvad? Kas need peaks alati lahendama? Miks/miks mitte? Millisel viisil lahendad klassiruumis tekkivaid konflikte?

4. MAAILMAHARIDUSE ÕPPEMEETODID

Maailmaharidus soosib ja nõuab interaktiivseid õppemeetodeid. Eesmärgiks on ju harida maailmakodanikke, kes on paindlikud, innovatiivsed, aktiivsed, oskavad lahendada probleeme, mõelda kriitiliselt, suhelda, jagada ideid efektiivselt ning töötada hästi grupis. See aga ei tähenda, et iga õppetund peab olema täis aktiivseid õpikogemusi. Siiski peab neid olema piisavalt, et motiveerida õpilasi olema aktiivsed, ning pakkuma võimalusi oma arvamuse avaldamiseks.

4.1 Õpetaja ja õpilase roll

Kaasavas õppeklassis on õpetajal tavaliselt nõuandja ja abistaja roll. Selleks on vaja erinevaid juhendamisoskusi (vt meetodite osa). Samas ei pea õpetaja igast globaalteemast kõike teadma, pigem peab ta võimaldama õpilastel ise vastuseid leida.

Üks õpetaja tähtsamaid ja võib-olla raskemaid ülesandeid on julgustada noori mõtlema, et iga inimese panus on tähtis ning väikeste tegudega on võimalik maailma muuta. See motiveerib noori aktiivsed olema. Neile võib tutvustada viise, kuidas võidelda ebaõigluse ja diskrimineerimisega nii oma ümbruskonnas kui globaalsemal tasandil. Samuti seda, kuidas vähendada saastamist ja jäätmeid – tarbida vähem ja taaskasutada; kuidas püüda ise mõjutada ametnikke või ettevõtteid olema eetilised ja säästlikumad (nt esitades küsimusi, kirjutades kirju või korraldades aktsioone, meelevaieldusi); kuidas tarbida õiglasemaid tooteid või aidata hätta sattunud kaasinimesi; kuidas ise levitada teadmisi maailma probleemidest ja nende lahendustest oma eakaaslastele või kogukonnale.

Aktiivse klassiruumi arendamisel muutuvad õpetaja ja õpilase rollid:

Õpetaja:
Õpetajakeskne klassiruum -> õppijakeskne klassiruum
Tulemustekeskne õppimine -> protsessikeskne õppimine
Õpetaja kui teadmiste edastaja -> õpetaja kui teadmiste organiseerija
Õpetaja kui tegija -> õpetaja kui võimaldaja
Õppeaine keskne fookus -> holistiline õppefookus

Õpilane:
Passiivne teadmiste vastuvõtja -> aktiivne osaleja
Vastused küsimustele -> küsimuste esitamine
Passiivselt saadud teadmised -> võtab vastutuse oma õppimise eest
Omavahel võistlemine -> koostöö õppimisel
Tahab oma arvamusi läbi suruda -> kuulab aktiivselt teiste arvamusi
Õpib erinevaid õppeaineid -> oskab õppeainete ja õpitu vahel seoseid luua

(Active Learning and Teaching Methods for Key Stages 3)

4.2 Küsimuste esitamine

Tõhus kaasav õppimine sõltub õppija võimalustest ja vabadusest esitada küsimusi. Küsimusi esitades võtavad õppurid endale õpiprotsessis ka suurema vastutuse ning loovad hea põhja edasisele uudishimule ja uurimistöodele. Küsimuste esitamine on iga muutuse esimene etapp.

4.2.1 Juhised küsimise soodustamiseks

- aita õpilastel leida erinevaid küsimusi ning mõelda küsimuste esitamise kasulikkusele
- julgusta õpilasi uurima oma arvamusi ja hoiakuid. Esita neile küsimusi (Miks? Mida see tähendab?)
- aita õpilastel eristada faktiküsimusi neist, millele vastamine sisaldab ka arvamusi või uskumusi (eetilisi, moraalseid, hingelisi jm)
- kasuta pilte ja esemeid, see ärgitab õpilasi küsima

4.2.2 Miks-miks-miks-ahel

Mis see on?

See meetod aitab õpilastel uurida erinevate probleemide algpõhjust. See on väga tulemuslik kohaliku ja globaalse reaalsuse vaheliste seoste väljaselgitamiseks, kuna õhutab õpilasi tõstatama küsimust „miks“.

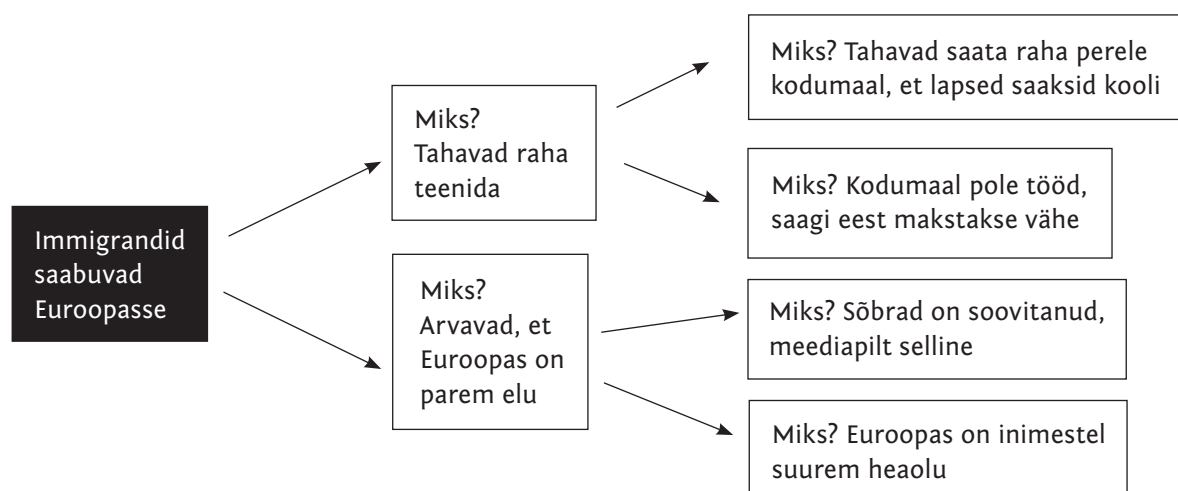
Klassiruumi paigutus: harjutust saab läbi viia kogu klassiga või väiksemates rühmades.

Mida teha?

- Kirjutage kasti sisse probleem, mida soovite uurida. Seejärel leidke kõikvõimalikke põhjuseid, mis antud probleemi tekitavad, esitades küsimust „miks“ nii palju kordi, kui tundub vajalik.

Pärast harjutuse lõpetamist võib õpetaja

- paluda õpilastel täiendada argumenteerimisel tekkivaid seoseid ja tuua välja võimalikud lüngad;
- innustada õpilasi pakkuma lahendusi probleemidele, mis on kirjas äärmises parempoolses kastis.

4.2.3 Probleemipuu

Mis see on?

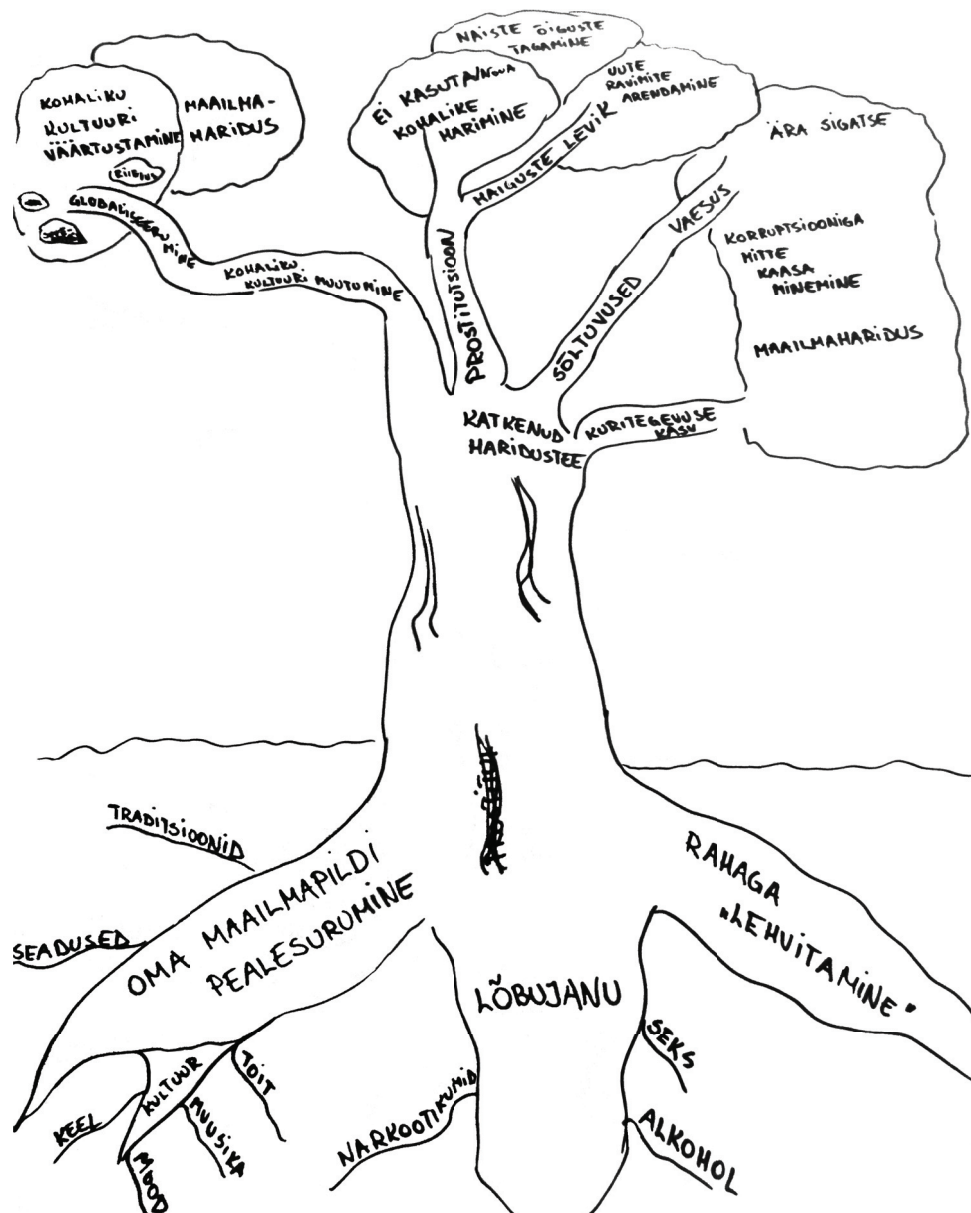
See on võimalus uurimistöö tegemiseks, et julgustada õpilasi analüüsima mõne probleemi põhjuseid, mõju ja lahendusi.

Klassiruumi paigutus: harjutust saab läbi viia kogu klassiga või väiksemates rühmades.

Mida teha?

Õpilased joonistavad puu piirjooned koos juurte, tüve, okste ja lehtedega. Seejärel kirjutatakse tüvele väljavalitud probleem, juurtele probleemi põhjused, okstele selle mõjud ning puulehtedele võimalikud lahendused.

Harjutust võib läbi viia mõne teema sissejuhatuseks, et illustreerida juba olemas olevaid teadmisi, või teema lõpetuseks, et esitleda värsked teadmisi.

4.2.4 Arengukompass

Mis see on?

Arengukompass on raamistik, mis aitab tõstatada erinevaid teemasid ja nende üle arutleda. Meetodit võib kasutada peaaegu iga õppevahendiga, olgu selleks foto, ese või lugu. See võimaldab õpilastel küsimusi sõnastada ja õppetegevust suunata.

Klassiruumi paigutus: harjutust saab läbi viia kogu klassiga või väiksemates rühmades. Esimesel korral võiks harjutust terve klassiga ühiselt teha.

Mida teha?

Esimesel korral „Arengukompassi“ kasutades

1. valige välja sobiv foto või ese ja veenduge, et kõik õpilased seda näevad;
2. julgustage õpilasi esitama foto/ese kohta võimalikult palju küsimusi. Küsimused võib kirjutada märkmekleepsudele;
3. tutvustage kompassi ideed, kus ilmakaarte asemel on neli suunda: looduslik, majanduslik, sotsiaalne ja (poliitiline) otsuse tegija. Võimalik, et vajate veidi aega nende mõistete selgitamiseks;
4. paluge lastel eelnevalt välja mõeldud küsimused kompassi neljale suunale paigutada;
5. lõpuks kontrollige, kas lastel on tekkinud täiendavaid küsimusi, mida nad sooviksid lisada nüüd, kui neil on raamistik olemas.

Erinevad võimalused harjutuse läbiviimiseks

Kogu klass

Tekitage klassiruumi hiigelsuur kompass koos märkmepaberite ja kirjutusvahenditega neljas kompassi punktis. Veenduge, et kõik lapsed näitaksid küsimuste esitamisel initsiatiivi. Jagage õpilased rühmadesse või paarideks ning paluge neil erinevatesse kompassi punktidesse liikuda ja märkmepaberitele küsimusi kirjutada.

Rühmad

Iga rühm võib pabertahvlile oma arengukompassi luua, kasutades võimalusel ka erinevaid fotosid või esemeid, ning tulemusi hiljem võrrelda. Õpilastel on võimalus kogeda, kui sarnased või erinevad küsimused tekivad.

Õpitu edasiarendus

Neid küsimusi saab kasutada uurimistöö algatamiseks. Küsimusi võib rühmitada järgmiselt:

- kohalikud, riiklikud/rahvuslikud, globaalsed küsimused
- küsimused, millele oskame kohe vastata; küsimused, millele saame vastust otsida; küsimused, mille üle peab arutlema

LOODUS

Küsimused looduskeskkonna kohta, nt mis ilm on; milliseid pinnavorme on näha; kuidas mõjutab looduskeskkond inimese elu?

N

KES OTSUSTAB?

Küsimused, kommentaarid ja tähelepanekud selle kohta, kes omab kohalikku/riiklikku/rahvusvahelist võimu. Kas teile meeldiks seda paika külastada? Miks te nii arvate/tunnete? Millist õppevormi kasutate?

W

E

MAJANDUS

Küsimused, kommentaarid ja tähelepanekud majanduse kohta, nt milliseid töid inimesed teevad; kes mida omab?

S

SOTSIAALNE

Küsimused, kommentaarid ja tähelepanekud inimeste kohta, nt milliseid riideid nad kannavad; on nad noored või vanad; mida oskame nende kohta öelda; kuidas mõjutavad neid traditsioonid, kultuur ja ühiskonna struktuur; mida oskame loodud/ehitatud elukeskkonna kohta öelda?

4.3 Seoste loomine

Maailmaharidus julgustab otsima seoseid vähemalt neljal tasandil:

- meie ühine inimkond – seosed, mis meil on kõigi inimestega (samad vajadused, soovid)
- meie globaalne sõltuvus üksteisest – seosed, mis meil on teiste inimestega kaubanduse, tehnoloogia, migratsiooni, poliitilise süsteemi, jagatud keskkonna jm kaudu
- seosed erinevate teemade vahel (nt vaesus ja kliimamuutused)
- seosed globaalsete teemade ja meie lähiümbruse vahel (nt konfliktid, ressursside jagamine)

4.3.1 Tagajärgede ahel

Mis see on?

Tagajärgede ahel on n-ö mõttekaart, mis aitab õpilastel uurida mõne sündmuse, teo või nähtuse tagajärgi ja sellega seotud tegevusi.

Metoodika:

- paljastab põhjuse ja tagajärje vahelise seose;
- aitab õpilastel mõista, et kohalikul tegevusel võivad olla globaalsed tagajärjed ja ka vastupidi.

Klassiruumi paigutus: harjutust saab läbi viia kogu klassiga või väiksemates rühmades.

Mida teha?

- Kirjutage ringi sisse probleem või küsimus, mida soovite uurida. Seejärel analüüsige tagajärgi ja neist tulenevaid uusi asjaolusid.

Pärast harjutuse lõpetamist võib õpetaja

- arutada õpilastega esile kerkinud probleeme ja paluda neil argumente esitada;
- arutada võimalikke lahendusi, mis võiksid negatiivsete tagajärgede ahela lõhkuda.

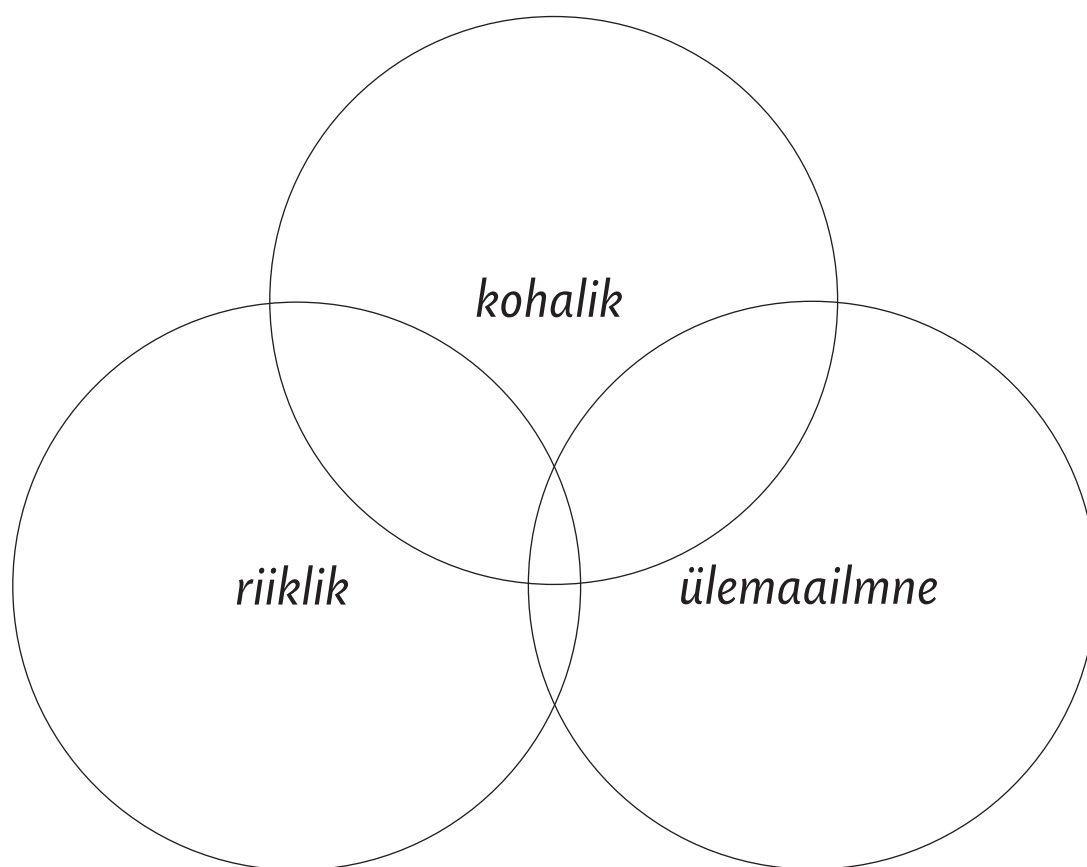
4.3.2 Chapati²: kohalik-riiklik-üleilmne

Mis see on?

See meetod aitab õpilastel määratleda probleemi erinevaid tahke kohalikul, riiklikul ja üleilmsel tasandil – seega mõista paremini globaalset vastastikust sõltuvust.

Mida teha?

- Joonistage pabertahvlile kolm ringi, mis keskel üksteist läbivad. Need ringid kujutavad kohalikku, riiklikku ja üleilmset tasandit.
- Asetage ringide keskele foto, mis seostub küsimusega, mida tahate arutada. Kui soovite töötada kogu klassiga korraga, jagage õpilased väiksematesse rühmadesse ja andke igale rühmale erinev foto.
- Kui õpilased on rühmadesse jagatud, paluge igal rühmal hoolikalt fotot jälgida ning püüda määratleda, kuidas antud stseen ja fotol kujutatud teema seostub kohaliku, riikliku ja ülemaailmse keskkonnaga. Paluge õpilastel oma mõtted ja arutelu ringide sisse kirjutada.

---

²Chapati – India õhuke ümmargune leib.

4.4 Erinevate lähtekohtade ja väärtuste uurimine

Me mõistame maailma lähtuvalt meie enda kultuuritaustast, väärtustest ja kogemustest. Iga asjale on mitmeid erinevaid perspektiive ning me saame täieliku pildi vaid siis, kui uurime neid kõiki. Selleks et seda teha, peab meil olema

- arusaam, et meie teadmised on tavaliselt vaid üks võimalik viis (ehkki mõnikord domineeriv) asju mõista
- enesetundmine (teadlikkus enda väärtustest ja hoiakutest)
- mitmekesisuse väärtustamine
- tõhusad suhtlusoskused, sh väitlus- ja kuulamisoskus

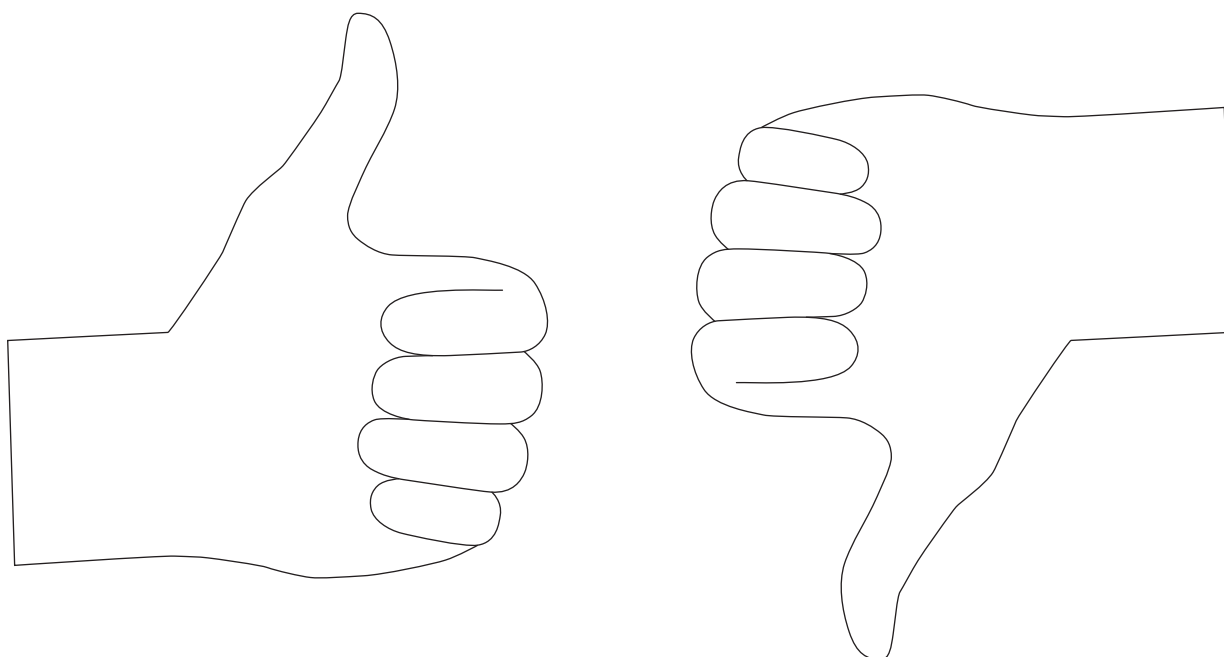
4.4.1 Liikuv debatt

Mis see on?

See meetod julgustab arutlema vastuolulistel teemadel, millel on erinevaid vaatenurki ja arvamusi. Seda võib kasutada näiteks mõne teema sissejuhatuseks. „Liikuv debatt“ aitab õpilastel mingi kindla teema kohta oma arvamust avaldada, seda põhjendada, oma seisukohti kaitsta, kuulata teiste õpilaste seisukohti ja – olles kaasõpilaste poolt ümber veendud – ka oma esialgset arvamust muuta. Liikudes klassiruumis kahe poole vahel, esindatakse kaht vastandlikku arvamust.

Mida teha?

Kinnitage klassiruumi ühele seinale silt „Nõustun“ (või pilt ülespoole suunatud pöidlaga) ja vastasseinale „Ei nõustu“ (või allapoole suunatud pöidla pilt). Paluge õpilastel seista klassi keskel.

1. Õpetaja loeb ette ühe lause (nt „Meie koolis ei ole rassismi”) ja palub õpilastel liikuda ühele või teisele poole klassiruumi, vastavalt sellele, mil määral on nad väitega nõus või mitte.
2. Kui igaüks on endale koha leidnud, palub õpetaja mõnel õpilasel oma vaateid selgitada, valides eelkõige neid õpilasi, kes seisavad erinevates kohtades. Õpilastel palutakse oma seisukohti põhjendada.
3. Olles kuulanud mõlema poole argumente, küsib õpetaja, kas keegi on oma arvamust muutnud ja sooviks kohta vahetada. Õpilased võivad liikuda vastavalt oma soovile.
4. Sama protseduuri korratakse teiste väidetega.

4.4.2 Rollimäng

Mis see on?

Rollimängu läbiviimiseks pole vaja palju juhiseid. See on paindlik õppevahend, mis võtab vastavalt olukorrale erinevaid vorme ja sobib kõigile vanuserühmadele.

Mida teha?

Lugudel põhinev rollimäng on üks võimalus panna õpilasi nägema maailma läbi teiste inimeste silmade. Siinkohal tutvustame kaht lähenemist:

- „Stopp-stseen“: õpilased kuulavad osa loost ja seejärel mängivad selle läbi. Nad katkestavad tegevuse teatud stseenides ja arutlevad, mida nad parasjagu teevad ja kuidas ennast tunnevad. Järgmiseks palutakse neil mõelda, mis edasi juhtub, ja etendada loo arvatavat lõppu. Lõpuks avaldab õpetaja tegeliku loo ja lõpptulemuse. Selline meetod toimib hästi tõestisündinud lugude puhul, nii minevikust kui tänapäevast.
- „Kuum tool“: hea viis arendada õpilaste kriitilist mõtlemist ning selgitada välja nende väärtushinnangud ja arvamused. Õpilased otsustavad, milliseid küsimusi nad tahaksid mõnele konkreetsele loo tegelasele esitada. Seejärel palutakse ühel õpilasel „kuumale toolile“ istuda ja seda tegelaskuju mängida, samal ajal kui teised teda küsitlevad.

Iga rollimängu puhul omab erilist tähtsust hilisem arutelu, sest siis tulevad õpilased oma rollidest välja ja selgitavad, kuidas nad ennast antud rollis tundsid ja miks neid sellised tunded valdasid.

NB! Hea rollimäng on nt. Maailmakool.ee portaalist leitav Solidaarse kooli „Astu ette“ mäng.

4.5 Maailmakodanikuna vastuste leidmine

Maailmakodaniku harimine ei tähenda, et noortele peaks õpetama, mida nad peavad tegema. Eesmärk on aidata neil hinnata erinevaid võimalusi.

4.5.1 Tuleviku töötuba: Eelistatud – arvatav tulevik

Mis see on?

See meetod on „mõtete kaardistamise vahend”, mis ergutab õpilasi väljendama tulevikuga seotud mõtteid, nii positiivseid kui negatiivseid. Seda võib kasutada nii tuleviku üldiseks analüüsiks kui ka isiklikul, kohalikul, rahvuslikul või globaalsel tasandil. Samuti võib seda kasutada konkreetse probleemi vaatlemiseks (nt biokütuste areng, sotsiaalne ebavõrdsus jne).

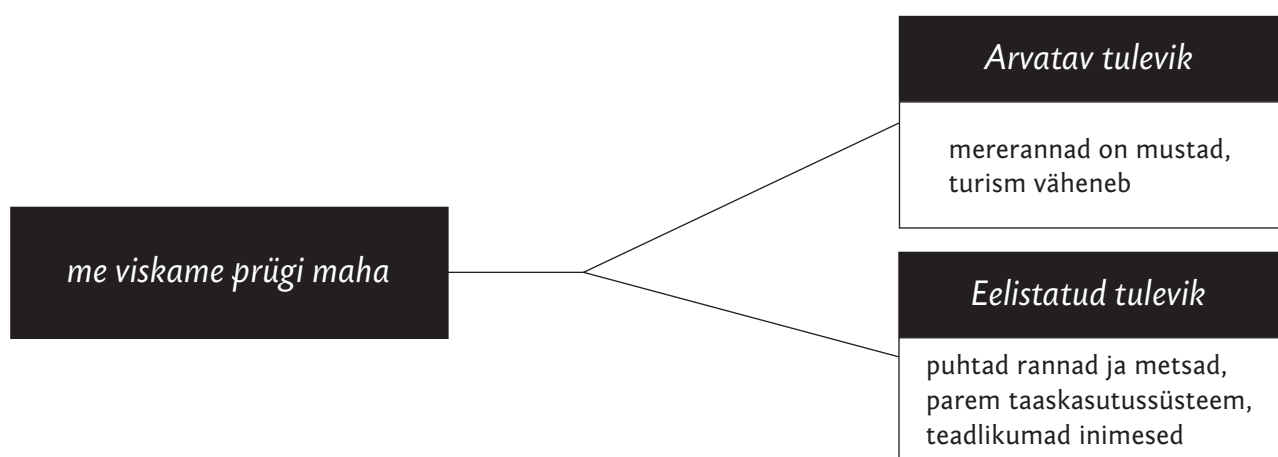
Klassiruumi paigutus: harjutust saab läbi viia kogu klassiga või väiksemates rühmades.

Mida teha?

- Kirjutage kasti sisse oluline teema, milles näete hetkel probleemi. Seejärel joonistage paremale suunduv ajaliin ja lisage kaks uut kasti. Esimesse kasti kirjutage tulevik, mille hetkeolukord tõenäoliselt kaasa toob, ning teise kasti kirjutage, millist tulevikku selle probleemiga seoses näha sooviksite.

Pärast harjutuse lõpetamist võib õpetaja arutada õpilastega järgmisi küsimusi:

- Millised muutused tõenäoliselt aset leiavad?
- Mida te ise tahaksite, et juhtub?
- Kas keegi jagab teiega seda tulevikunägemust?
- Mis peaks muutuma, et reaalsuseks saaks pigem soovitud, mitte tõenäoline tulevik? Kes selle tuleviku loomise nimel üldse vaeva näeb? Kuidas saame meie panustada paremasse tulevikku?

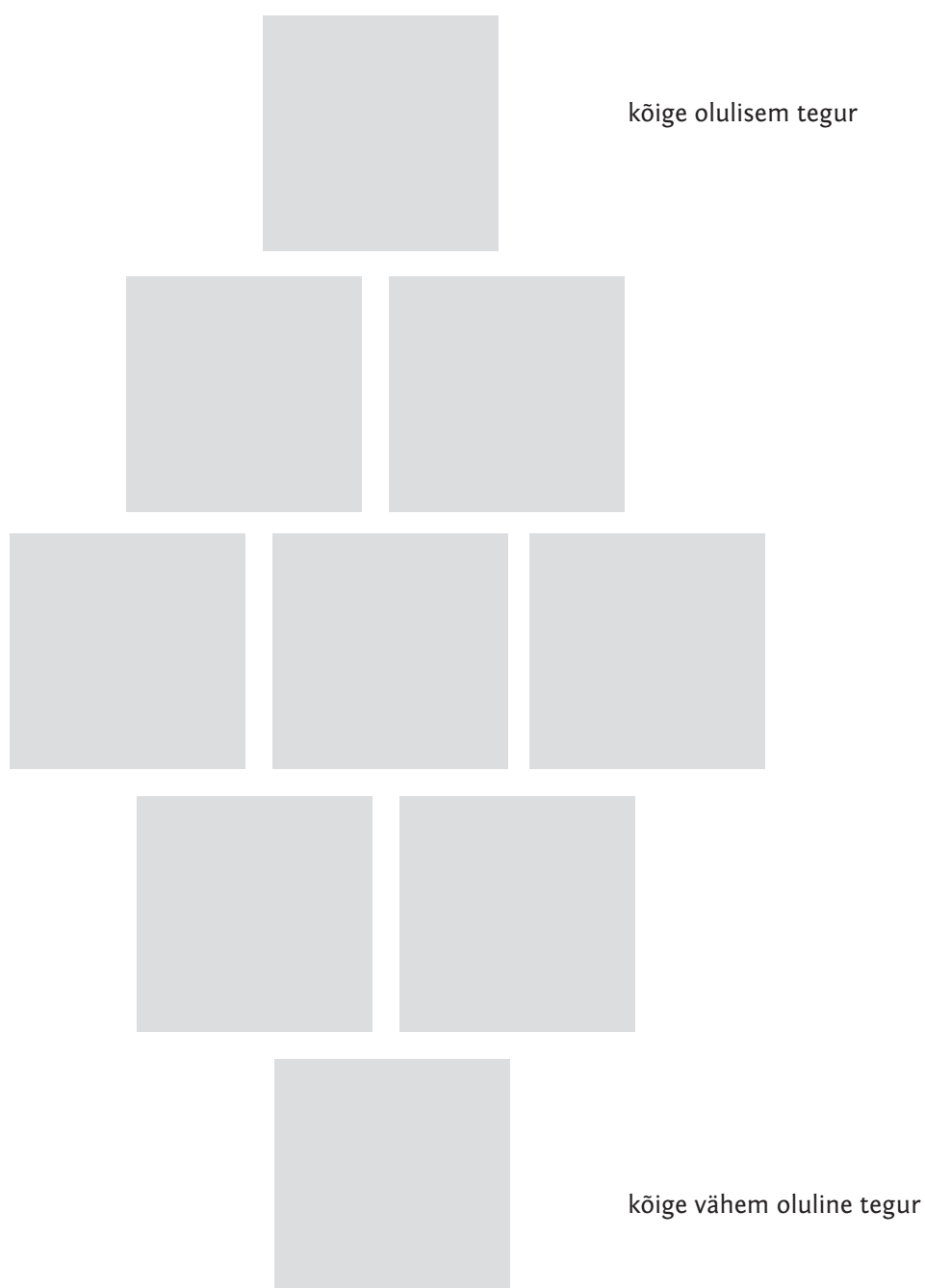

4.5.2 Teemantide pingerida

Mis see on?

Selle meetodi eesmärk on tekitada arutelu teatud hulga tegurite suhtelise tähtsuse üle. See aitab määratleda kõige olulisemat tegurit, millele järgnevad kaks veidi vähem olulist tegurit, millele omakorda järgnevad kolm, seejärel kaks ja lõpuks viimane kõige vähem oluline tegur.

Seda kategoriseerimise meetodit võib kasutada erinevatel juhtudel, kui on vaja sõnastada ja määrata prioriteedid või mõne tegevuse suhtes otsus teha. Näiteks võib seda meetodit kasutada mõiste „areng“ üheksa erineva määratluse hindamiseks või klassis kehtivate reeglite üle otsustamiseks.

4.5.3 Tuleviku töötuba

Meil kõigil on oma arvamus nii tegelikkuse ja tuleviku suhtes kui selles, mis on tõenäoline või ebatõenäoline, soovitud või mittesoovitud. See, mida võime tulevikus saavutada, sõltub meie praegustest oskustest lahendusi leida. Siinne meetod võimaldab arutleda erinevate tulevikustsenaariumide ning nende võimalike lahenduste üle.

1. Teema valik

Teemaks võivad olla näiteks aastatuhande arengueesmärgid ning nende areng pärast 2015. aastat. Tutvusta õpilastele arengueesmäärke ning valige koos välja need, mis tunduvad kõige olulisemad.

2. Ajalehe pealkirjad

Jaota õpilased gruppidesse ning palu neil välja mõelda uudiste pealkirju, mis võiksid aastal 2030 või 2050 meedias esineda. Igal grupil on pastakas ja märkmepaberid, millele kirjutada kiiresti nii palju pealkirju kui võimalik (üks pealkiri per sedel). Alustuseks võib õpetaja näidata pealkirju erinevatest ajalehtedest selgitamaks, et uudiste pealkirjad peavad olema lühikesed ja informatiivsed. Need peaksid kajastama aastatuhande eesmäärke, milles on eelnevalt kokku lepitud. Näiteks valides esimese eesmärgi, võiksid pealkirjad olla järgmised: „Aafrika Sarve tabas järjekordne näljahäda“, „India keskmine sissetulek kõrgem kui Suurbritannias“ jne.

3. Arutelu tuleviku üle

Joonista tahvlile või suurele paberile järgmine tabel:

Tõenäoline Soovitud	Ebatõenäoline Soovitud
Tõenäoline Mittesoovitud	Ebatõenäoline Mittesoovitud

Õpilased loevad oma pealkirjad üksteise järel ette ning õpetaja asetab need graafikule vastavasse lahtrisse. Üheskoos peaksite jõudma otsusele, kas tegu on soovitud või mittesoovitud, tõenäolise või ebatõenäolise tulevikustsenaariumiga. Varu ülesande jaoks aega, kuna olulisim on tekkinud arutelu. Pealkirju on võimalik erinevalt analüüsida ning soovitud tulevikuväljavahet ei ole kõigi jaoks ühesugused.

4. Lahenduste leidmine

Pealkirjad, mis on asetatud lahtrisse „Tõenäoline & soovitud“ ning „Ebatõenäoline & mittesoovitud“ jäävad edasisest arutelust välja, kuna need esindavad asju, millele ei pea oma aega panustama. Tõenäoline ja soovitud saabub meie abitagi ning ebatõenäoline ja mittesoovitud ilmselt ei täitu, ükskõik kui palju pingutada.

Seevastu kahe ülejäänud kategooria pealkirjad on huvipakkuvad. Soovitud, aga ebatõenäoline ei juhtu, kui me midagi ette ei võta; tõenäoline ja mittesoovitud võib aga aset leida, kui me koos seda ei takista.

Vaadake pealkirjad üle ning valige neist tähtsaimad edasiseks aruteluks. Oluline on välja valida vaid ühe või üksikud pealkirjad. Seejärel palu gruppidel valitud küsimus(t)ele lahendusi leida.

4.6 Õppimise hindamine

Hea hariduse oluline osa on õpitu peegeldamine.

- Mida oleme õppinud enda, oma ühiskonna, maailma ja mõne kindla teema kohta?
- Mida oleme õppinud osalemisest ja maailma muutmisest? Mida võiksime järgmine kord teisiti teha?
- Milliseid oskusi oleme arendanud? Mida oleme õppinud õppimise kohta?

4.6.1 Juhised

- Hindamine on kõige tõhusam, kui see on osa õppeprotsessist. Protsessi lõplikuks hindamiseks on võimalik kasutada erinevaid meetodeid.
- Ole alati täpne ja teadlik sellest, mida hindad. Palu ka õpilastel ses osas võimalikult täpne olla.
- Parimal juhul on hindamine ühine ettevõtmine, mis seob nii õpetaja kui õpilase nägemuse.
- Eakaaslaste hindamine võib olla tõhus, ent sel peavad olema selged juhised, mida järgida.

4.6.2 Likerti skaala

Võimalused kahe variandi vahel. See, mida hinnatakse, võidakse ühiselt kokku leppida ning ka hindamine võib ühine olla.

	5	4	3	2	1	
Töötas grupis hästi						Ei töötanud grupis hästi
Võttis aruteludest aktiivselt osa						Ei andnud aruteludes oma panust
Kuulas teiste arvamusi						Teisi oli raske kuulata
Plaanis oma tegevusi hästi						Ei plaaninud oma tegevusi hästi
Milliseid oskusi saadi:						
Milles on arenguruumi:						

4.6.3 Õpimapp

Õpimapp on õppija tööde kogumik, mis näitab õppija saavutusi ja arengut ning muutusi õppija teadmistes, oskustes ja arusaamades. See on vahend oma õppimistegevuse ja kogemuse analüüsimiseks ning praktilise tegevuse arendamiseks.

Õpimapi eesmärgiks on näidata, millise õpetamiseks vajaliku pädevuseni on jõutud.

- Protsessimapp
- Arengumapp

Õpimapil on järgmised eesmärgid:

- see ajendab mõtlema oma isiklikule õpetamisteooriale ja -arusaamadele;
- võimaldab jälgida oma õpetamist ja selle muutumist;
- võimaldab oma õpetamist peegeldada;
- aitab muuta õpetamiskogemuse õppimiskogemuseks;
- toob esile õpetaja jaoks olulise;
- toetab koostöösuhteid kolleegidega;
- julgustab katsetama otsimaks erinevaid lahendusi;
- võimaldab oma tööle hinnangut anda;
- võib olla teistele hindajatele aluseks õpetaja pädevuse üle otsustamisel. (M. Karm)

4.6.4 Juhised

Õpimapp koosneb järgnevast:

- tiitelleht
- sisukord
- essee teemal „Tõekspidamised õpetajana”
- õpetamislugu
- ühe klassi iseloomustus, mille klassijuhataja oled või klassi iseloomustus, kellele tunde annad
- kolme järjest toimuva tunni kavad koos analüüsidega
- tagasiside Sinu tööle (kokkuvõte, järeldused, õppimise võimalused)
- eneseanalüüs õpetajana (vaata üle varem tehtud eneseanalüüs: milles oled arenenud; mida oled rakendanud; kuidas see on õnnestunud? Jälgi, et oled analüüsis arvestanud kõigi õpetaja kutsestandardi valdkondadega)
- õppealajuhataja hinnang üliõpilasele

5. MAAILMAHARIDUSE ÕPPEKAVA (OXFAM/ AKÜ MAAILMAHARIDUSE TÖÖGRUPP)

Maailmahariduse eesmärk on arendada teadmisi, oskusi, väärtusi ja hoiakuid, selleks et tagada õiglane ja jätkusuutlik maailm, kus igaüks saaks rakendada oma potentsiaali. Alljärgnev tabel aitab mõista, millised on olulisemad maailmahariduslikud teadmised, oskused ja väärtused. Maailmahariduse kaudu on võimalik laiendada ja lõimida aineõpetuse sisu ja kontseptsioone.

Teadmised

- Globaliseerumisprotsesside ja ühiskonna arengu mõistmine
- Universaalsete, inimkonna ajaloo ja filosoofia alustõdede tundmine
- Kogukondade ja erinevuste mõistmine

Oskused

- Kriitiline mõtlemine ja analüüs
- Erinevate vaadete mõistmine või neile mitmekesine lähenemine
- Negatiivsete stereotüüpide ja eelarvamuste äratundmine
- Teadlikkus kultuuridevahelises suhtluses
- Koostöö ja rühmatöö
- Empaatia

• Dialoog
• Enesekindlus
• Oskus mõista keerulisi teemasid, vasturääkivusi ja ebamäärasust
• Tegelemine konfliktide ning konfliktide teisenemisega
• Loovus
• Uurimistöö
• Meedia
• Teadus ja tehnoloogia

Hoiakud ja väärtused

• Enesehinnang, enesekindlus, enesest ja teistes lugupidamine
• Sotsiaalne vastutus
• Keskkondlik vastutus
• Avatud meel
• Tulevikku suunatus
• Aktiivsus ja osavõtt kogukonnas
• Ühtsus

6. MAAILMAHARIDUS ÜLEKOOILISELT: KOOLI ÕPPEKAVA ARENDAMINE

Maailmahariduse väärtuste, oskuste ja teadmiste rakendamine on vajalik terves koolis. Hea võimalus kooli õppekava analüüsimiseks maailmahariduse seisukohalt on alljärgnev tabel. Selle esimesed kolm veergu võimaldavad anda hinnangut selle kohta, kuidas maailmahariduslikud teemad on õppekavva lõimitud. Tabeli neljandasse veergu võib tuua näiteid teemakohastest tegevustest. Viiendasse veergu saab kirjutada ideid, mida võiks kasutada kooli õppekava arendamisel, selleks et maailmaharidust ülekoooliliselt lõimida.

<i>Meie koolis on ...</i>	<i>Väga hea</i>	<i>Keskmine</i>	<i>Arenguruumi on palju</i>	<i>Näited</i>	<i>Tegevuste ja ideede kirjeldused maailmahariduse kaasamiseks</i>
... maailmaharidus osa kooli missioonist ja sellega arvestatakse ka õppekavas					
... avatud, turvaline ja soe koolikeskkond, kus õpetajate ja õpilaste enesehinnang on kõrge					
... ellu viidud võrdsete võimaluste poliitikat					
... efektiivne käitumisreeglistik					
... kaasav ja demokraatlik juhtimine					
... mitmekülgne õpilasi innustav metoodika					

... ülekoollised maailmaharidust propageerivad üritused					
... avatud, efektiivne ja kaasav juhtkond; see ühendab nii kooli kui ka kogukonda					
... majanduslikud tegevused, mis propageerivad maailmaharidust					
... kohustus õppida mitmekesise taustaga inimestelt ning kogu maailmalt					
... jätkusuutliku arengu kohustus: taaskasutus, jäätmekäsitlus, energia kokkuhoid					
... mitmeid tegevusi ja väljapanekuid, mis tunnustavad mitmekesisust läbi positiivsete näidete (erinevad kultuurid, võimed, pered jm)					
... aktiivne koostöö kogukonna, perede ja ka sõpruskoolidega üle maailma					
... toetus kooli töötajatele, kes soovivad suurendada oma teadmisi ja mõistmist maailmahariduses					

Kui palju sellest on Sinu kooli õppekavas rakendunud?

Õppesisu ja õpitulemused			
	<i>Teadmised</i>	<i>Oskused</i>	<i>Hoiakud ja väärtused</i>
<i>I–III klass</i>	<p>1. Sotsiaalne õiglus</p> <ul style="list-style-type: none"> – mis on õige/vale, õiglane/ebaõiglane – vaesuse ja rikkuse erinevad mõõtmed 	<p>1. Kriitiline mõtlemine</p> <ul style="list-style-type: none"> – kaaslaste kuulamine – küsimuste esitamine – erinevate vaatenurkade märkamine 	<p>1. Identiteet ja enesevääriskus</p> <ul style="list-style-type: none"> – identiteedi ja enesevääriskuse tunnetamine – oma eripära väärtustamine
	<p>2. Kultuuriline mitmekesisus</p> <ul style="list-style-type: none"> – enda seos teiste inimestega – inimeste sarnasuste ja erinevuste mõistmine 	<p>2. Väitlusoskus</p> <ul style="list-style-type: none"> – oma arusaama esitamine – arvamuse rajamine tõenditele 	<p>2. Empaatia</p> <ul style="list-style-type: none"> – huvi lähikondsete ja laiemalt ühiskonnaliikmete käekäigu vastu
	<p>3. Üleilmastumine ja vastastikune sõltuvus</p> <ul style="list-style-type: none"> – lähiumbruse ja kodukoha, keskkonna mõistmine – oma kodukoha erinevate paikade tajumine – seos erinevate paikade vahel 	<p>3. Oskus ära tunda ja vastu seista ebaõiglusele</p> <ul style="list-style-type: none"> – ebaõigluse äratundmine enda ümber – sobilikul viisil ebaõigluse vastu astumine 	<p>3. Pühendumine sotsiaalsele õiglusele ja võrdsusele</p> <ul style="list-style-type: none"> – aususe väärtustamine – teiste eest seismine
	<p>4. Säästev areng</p> <ul style="list-style-type: none"> – eluks vajalik – kuidas hoolitseda elusolendite eest – kontseptsioon tulevikust ja minevikust – üksikisiku mõju keskkonnale 	<p>4. Austus teiste vastu</p> <ul style="list-style-type: none"> – eluta ja elusolendite eest hoolitsemine – teistele mõtlemine – teistega samastumine ja nende vajadustele reageerimine 	<p>4. Erinevuste väärtustamine ja austamine</p> <ul style="list-style-type: none"> – positiivne suhtumine erinevustesse – teiste väärtustamine erinevate ja võrdsetena – soov teiste kogemustest õppida
	<p>5. Rahu ja konflikt</p> <ul style="list-style-type: none"> – minu tegevuse tagajärje mõistmine – konfliktid kodukohas ja erinevates ühiskondades – konfliktide põhjused ja konfliktilahendus isiklikul tasandil 	<p>5. Koostöö ja konfliktilahendus</p> <ul style="list-style-type: none"> – koos tegutsemine – jagamine – vaidluste rahulik lahendamine – osalemine – taktika ja diplomaatia – ühiskonna ja teiste kaasamine 	<p>5. Keskkonnast hoolimine</p> <ul style="list-style-type: none"> – lähiumbruse ja elusolendite väärtustamine – ühiskonnast hoolimine – ressursside hindamine – soov hoolitseda keskkonna eest – uudishimu ja huvi

IV–VI klass	<p>1. Sotsiaalne õigus</p> <ul style="list-style-type: none"> – erinevate gruppide vaheline ausus ja ebavõrdsus – ebavõrdsus ühiskonnas – ebavõrdsuse põhjused ja tagajärjed – peamised õigused ja kohustused 	<p>1. Kriitiline mõtlemine</p> <ul style="list-style-type: none"> – erapoolikuse, stereotüüpide ja arvamuste äratundmine – erinevate vaatenurkade analüüsimine – meedia kirjaoskus – teadlike otsuste ja valikute tegemine 	<p>1. Identiteet ja eneseväärikus</p> <ul style="list-style-type: none"> – enda väärtuse ja tähtsuse tunnetamine – avatus
	<p>2. Kultuuriline mitmekesisus</p> <ul style="list-style-type: none"> – erinevate kultuuride, väärtuste ja uskumuste väärtus minu elus – mitmekesisuse mõistmine – eelarvamuste iseloom ja viisid nendega võitlemiseks – teise positsiooniga samastumine 	<p>2. Väitlusoskus</p> <ul style="list-style-type: none"> – tõenduste leidmine ja valimine – argumenteeritud väidete esitamine – arvamuse muutmine või arendamine argumenteerides 	<p>2. Empaatia</p> <ul style="list-style-type: none"> – empaatia kohaliku ja üleilmselt – kaastunne – tundlikkus teiste vajaduste vastu
	<p>3. Üleilmastumine ja vastastikune sõltuvus</p> <ul style="list-style-type: none"> – riikidevaheline kaubandus – õiglane kaubandus – teadlikkus vastastikusest sõltumisest – erinevate poliitiliste süsteemide mõistmine 	<p>3. oskus ära tunda ja vastu seista ebaõiglusele</p> <ul style="list-style-type: none"> – ebaõigluse äratundmine ja sellele vastu seismine – ebavõrdsust alal hoidvatele vaatenurkadele vastuseisimine 	<p>3. Pühendumine sotsiaalsele õiglusele ja võrdsusele</p> <ul style="list-style-type: none"> – mure ebavõrdsuse pärast – soov tegutseda ebavõrdsuse vastu – huvi maailma sündmuste vastu – õiglustunne
	<p>4. Säästev areng</p> <ul style="list-style-type: none"> – inimeste ja keskkonna vahelised seosed – taastumatute ressurside mõistmine – minu võime muutusi luua – eelistatud ja arvatava tuleviku kontseptsioonide mõistmine – majandusliku ja sotsiaalse arengu erinevad lähenemised 	<p>4. Austus teiste vastu</p> <ul style="list-style-type: none"> – valikute tegemine ja selle tagajärgede äratundmine – võime hoolitseda elus ja eluta olendite eest 	<p>4. erinevuste väärtustamine ja austamine</p> <ul style="list-style-type: none"> – inimeste erinevate vaatenurkade austamine – austus erinevuste ja mitmekesisuse vastu
	<p>5. Rahu ja konflikt</p> <ul style="list-style-type: none"> – konflikti põhjused ja tagajärjed (nt pagulased ja asüülitaotlejad) – konflikti lahendamise ja ennetamise strateegiad 	<p>5. Koostöö ja konfliktilahendus</p> <ul style="list-style-type: none"> – grupi otsuste aktsepteerimine ja nende alusel tegutsemine – kompromisside tegemine – läbirääkimiste pidamine 	<p>5. Keskkonnast hoolimine</p> <ul style="list-style-type: none"> – vastutustunne keskkonna ja ressurside kasutamise suhtes – arusaam enda elustiili mõjust teistele inimestele ja keskkonnale
			<p>6. Usk muutuste võimalikkusesse</p> <ul style="list-style-type: none"> – usk sellesse, et asjad võivad olla paremini – usk üksikisiku võimesse midagi muuta

VII–IX klass	1. Sotsiaalne õiglus – absoluutse ja suhtelise vaesuse põhjused – erinevad vaesuse likvideerimise võimalused, vaated – roll maailmakodanikuna	1. Kriitiline mõtlemine – kriitiline info analüüsimine – eetiliste otsuste langetamine	1. Identiteet ja eneseväärikus – avatus
	2. Kultuuriline mitmekesisus – erinevate kultuuride ja ühiskondade sügavam mõistmine	2. Väitlusoskus – ratsionaalne ja veenev väitlemine argumentide põhjal	2. Empaatia – inimlikkuse ja ühiste vajaduste tunnetamine
	3. Üleilmastumine ja vastastikune sõltuvus – Lõuna ja Põhja vahelised jõusuhted – maailma majandus ja poliitilised süsteemid – eetiline tarbimine	3. Oskus ära tunda ja vastu seista ebaõiglusele – sobiva lahenduse leidmine ebavõrdsuse juhtumitele	3. Pühendumine sotsiaalsele õiglusele ja võrdsusele – pühendumine sotsiaalsele õiglusele ja võrdsusele
	4. Säästev areng – üleilmne säästva arengu kohustus – säästva maailma eluviisid	4. Austus teiste vastu – maailma säästev eluviis	4. Erinevuste väärtustamine ja austamine – kõigi inimeste väärtustamine erinevate ja võrdsetena
	5. Rahu ja konflikt – rahu soodustavad tingimused	5. Koostöö ja konfliktilahendus – läbirääkimiste pidamine – konflikti vahendamine	5. Keskkonnast hoolimine – mure planeedi ja tulevaste põlvkondade pärast – säästev eluviis
			6. Usk muutuste võimalikkusesse – soov töötada võrdsema tuleviku suunas
Gümnaasium	1. Sotsiaalne õiglus – mõistab üleilmseid teemasid	1. Kriitiline mõtlemine – vaieldavate ja keeruliste teemadega toimetulek	1. Identiteet ja eneseväärikus – avatud mõtlemine
	2. Kultuuriline mitmekesisus – mõistab sügavamalt erinevaid kultuure ja ühiskondi	2. Väitlusoskus – poliitiline sõnavara – asjakohastes poliitilistes protsessides osalemine	2. Empaatia – individuaalse ja kollektiivse vastutuse tunnetus
	3. Üleilmastumine ja vastastikune sõltuvus – mõistab keerulisi üleilmseid teemasid	3. Oskus ära tunda ja vastu seista ebaõiglusele – õiglasema maailma eest seisvates kampaniates osalemine	3. Pühendumine sotsiaalsele õiglusele ja võrdsusele – vaesuse vastu võitlemine
	4. Säästev areng – mõistab Agenda 21 põhiteemasid	4. Austus teiste vastu – isikliku säästva elustiili kujundamine	4. Erinevuste väärtustamine ja austamine – kõikide inimeste väärtustamine erinevate ja võrdsetena

	5. Rahu ja konflikt – mõistab keerulisi konfliktide ja konfliktilahendusi	5. Koostöö ja konfliktilahendus – läbirääkimine – konfliktilahendus	5. Keskkonnast hoolimine – pühendumine keskkonnasäästlikule arengule
			6. Usk muutuste võimalikkusesse – soov panustada võrdsema tuleviku loomisse

7. ENESEHINDAMISE MAATRIKS

See maatriks annab võimaluse analüüsida enda teadmiste, oskuste ja väärtushinnangute taset maailmahariduse teemades.

Enesehindamise maatriks				
<i>Teadmine ja mõistmine</i>		<i>Tase</i>		
	<i>Algseis</i>	1	2	3
Sotsiaalse õigluse erinevad mudelid	Ideed on piiratud ja vajavad arendamist.	Teadmine erinevate sotsiaalse õigluse mudelite olemasolust ja oskus mõned neist nimetada.	Mõistmine, et sotsiaalne õiglus on kõigi inimeste heaolu suurendamise alus.	Sotsiaalse õigluse mudelite rakendamine erinevates elusituatsioonides. Selliste olukordade märkamine, mida need mudelid toetavad.
Inimõigused ja vastutus	Ei saada eriti aru, mis vahe on soovidel ja õigustel.	Õiguste ja vastutuse mõistmine. Oskus eristada vajadusi ja soovet.	Mõistmine, et põhivajadused on õigused ja need on universaalsed – põhivajadused on kõigil.	Mõistmine, et vaesus piirab inimese õigusi; seda peaks püüdma vähendada.
Ebavõrdsus ja vaesus	Ei mõisteta vaesuse struktuurset põhjust.	Mõistmine, et ebavõrdsust leidub nii erinevate ühiskondade vahel kui ühiskonnasiseselt. Vaesuse põhjuste ja tagajärgede mõistmine, iseäranis selle mõju naistele.	Rikaste ja vaeste vahelise ebavõrdsuse mõistmine. Mis seda ebavõrdsust jätkuvalt alal hoiab? Heategevusest õigluse poole liikumine.	Ebavõrdsus ei mõju hävitavalt ainult individidele, vaid ka ühiskondade majanduslikule arengule. Kuidas vaesusest pääseda?

Kodakondsus ja maailmakodanik	Maailmakodanikuks olemise tunne on arengu alguses.	Paljude perspektiivide ja seega paljude tegutsemisvõimaluste nägemine.	MTÜ-de ja kampaniate rolli mõistmine ebaõigluse muutmisel.	Poliitilise kirjaoskamatususe vähendamine. Muutuste tegurid erinevates valdkondades.
Jätksuutlikkus	Ei nähta seost ressursside kasutamise ja õigluse vahel (st kellel on juurdepääs ressurssidele ja kellel mitte; miks?).	Mõistmine, et Maa kandevõime hävib Põhja (Lääne) tarbimismustrite tõttu. Kliimamuutused mõjutavad kõige rohkem vaeseid.	Seoste loomine sotsiaalse, majandusliku ja keskkondliku vahel. Rõhk inimestel ja teistel eluvormidel.	Vajadus jätkusuutlike elustiilide järele. Mõistmine, et kui kliimamuutuste peatamiseks ei võeta midagi ette, kaob saavutatud arenguprogross.
Vastastikune sõltuvus ja globaliseerumine	Õpilased näevad maailma kui kohta, mis on mõeldud vaid nende vajaduste rahuldamiseks. Seosed ei ole lahti mõtestatud.	Seoste nägemine inimeste ja kohtade vahel. Teadmine, et meie vajaduste rahuldamine sõltub muust maailmast. Oleme eluvõrgustiku osa.	Mõistmine, et meie valikud ja tegevus mõjutavad teisi inimesi ja kogu planeeti. Globaliseerumisel on nii häid kui halbu külgi.	Põhja/Lõuna suhete kompleksuse ning majandusliku ja poliitilise võimu ebavõrdsuse mõistmine. Eetiline tarbimine/elustiil.
Mitmekesisus	Mitmekesisusest kas üldse ei mõelda või nähakse seda ohuna.	Inimeste ja kultuuride sarnasuste ning erinevuste teadvustamine. Põhirõhk inimkõiguse sarnasusel.	Eelarvamuste ja diskrimineerimise ning nende mõjude mõistmine.	Erinevate kultuuride, väärtuste ja uskumuste kui elu ja meie maailma rikastavate tegurite tunnustamine.
Konflikt ja rahu	Rahu kitsas mõistmine (rahu on sõja puudumine).	Mineviku- ja tänapäeva konfliktide põhjused.	Arutlemine konfliktide põhjuste ja mõjude üle. Konfliktilahenduse ja -ennetuse strateegiad.	Konfliktide põhjuste kompleksuse mõistmine. Seoste loomine rahu, õigluse ja arengu vahel.

Väärtused ja hoiakud	Algseis	Tase		
		1	2	3
Eetika	Eetika mitteteadvustamine või sellest mittehooldamine.	Ebavõrdsuse suhtes moraalset hoiaku arendamine. Mõistmine, et meie tegutsemine sõltub meie väärtustest.	Sotsiaalse õigluse väärtustamine osana humaanseks olemises.	Teiste-kesksus. Tunnetamine, et õigeid asju peaks tegema õigsusest lähtudes, mitte kartusest saada karistada või ebamugavat tähelepanu.

Empaatiat ja üldinimlikkust	Õpilased on enesekesksed või ei pea neid väärtusi oluliseks.	Teiste õiguste ja vajaduste tunnetamine.	Inimvajaduste ja -kogemuste universaalsuse tunnetamine.	Seotuse ja kollektiivse vastutuse sügavam tunnetamine.
Erinevuste väärtustamine ja austamine	Madal enesehinnang. Erinevusi nähakse häirivate või ohtlikena.	Austatakse õigust olla erinev ja suhtutakse erinevustesse positiivselt.	Soov õppida teistelt, nii sõprade kui pereringis, aga ka ülejäänud inimestelt.	Kõigi inimeste väärtustamine võrdsete ja erinevatena. Pealispinnast sügavamale nägemine.
Pühendumine sotsiaalsele õiglusele. Mure ebaõiglaselt koheldavate ja rõhutute pärast.	Teema ega eesmärk ei tundu asjakohased.	Mure nende pärast, keda koheldakse ebaõiglaselt. Moraalse hoiaku arendamine.	Soov tegutseda ebaõigluse vastu, ükskõik mis kujul see esineb.	Pühendumine vaesuse ja rõhutuse vähendamiseks ning õiglasema maailma loomiseks.
Planeedi käekäigust hoolimine	Õpilased ei näe seost selle vahel, kuidas nad elavad ja milline on planeedi seisukord.	Planeedist hoolimine; mure selle pärast, et planeedi ressursse kuritarvitatakse.	Sügav ühtsustunne loomuliku keskkonnaga ja meie osa selles.	Soov tegutseda vastutustundlikult, et keskkonda kaitsta.
Pühendumine säästvale arengule	Säästva arengu nägemine kitsalt keskkonnaküsimusena.	Mõistmine, et inimesed on midagi rohkemat kui pelgalt tarbijad. Elu mittemateriaalsete aspektide väärtustamine.	Jätkusuutlikumalt elamine, et „rohkem olla, mitte rohkem omada”. Erinevus elustandardi ja elukvaliteedi vahel.	N-ö piisavuse tunde arendamine. Solidaarsus nendega, kel pole vaesuse tõttu valikut.
Usk, et me suudame midagi muuta	Tuntakse end jõuetuna, küsimused on liiga keerulised.	Toetada ideed üldsuse huvist (üldisest hüvangust); väärtustada koostööd.	Soov võtta seisukoht globaalsetest küsimustes. Erinevate lahenduste nägemine.	Aktiivne soov töötada maailma võrdsemaks muutmise nimel. Enda nägemine maailmakodanikuna.
Rahu	Vägivalda lihtsustatud nägemine. Süüdlasena nähakse üldjuhul kultuuri.	Teadlikkust suurendamine sellest, kuidas me kasutame mittefüüsilist vägivalda.	Usk, et konflikt ei pea olema viljatu.	Soov hoiduda vägivallast ja olla rahu edendaja; halvustavate hinnangute vältimine.
Vastastikune sõltuvus	Piiratud vahetu ja kohaliku keskkonnaga.	Mõistmine, et me sõltume materjali ja teenuste valdkonnas kogu maailmast.	Empaatiat nende suhtes, kes on protsesside taga. Ekspluateerivad poliitikad, praktikad ja struktuurid tekivad vastumeelsust.	Soov töötada õiglasemate süsteemide ja tootjaosaluse nimel.

Kriitiline mõtlemine	Eneseteadvuse arendamine.	Oma väärtuste ja hoiakute hindamine. Küsimuste esitamine, põhjendamine, argumenteerimine. Paindlikkus hoiakute muutmisel, juhul kui ilmnevad uued andmed.	Meedia kasutamise oskuse arendamine. Kallutatuse ja stereotüüpide äratundmine. Informeeritud otsuste tegemine.	Suutlikkus kompleksseid ja vastuolulisi küsimusi läbi mõelda.
Koostöö ja konfliktilahendus	Teiste inimeste seisukohtade ja vajaduste teadvustamine.	Inimestevaheliste suhete ja suhtlusoskuste paranemine.	Läbirääkimised ja vahendamine.	Vägivallatute meetodite kasutamine konfliktide lahendamiseks; rahu loovad tegevused.
Väljakutse esitamine ebaõiglusele ja ebavõrdsusele	Kindlus oma eetilises hoiakus, olemata seejuures ennast täis.	Õigustamatu diskrimineerimise vormide vaidlustamine.	Sisemine kindlus, nõudmaks otsustajatelt ebavõrdsust toetavate poliitikate ja praktikate muutmist.	Kampaania õiglase ja võrdsema maailma heaks.
Osalemine	Mõistmine, et kollektiivne tegutsemine on tõhusam.	Empaatia ja kompromiss.	Grupi otsuse aktsepteerimine ja selle järgi käitumine. Meeskonna loomine.	Optimism, mis aitab ka keerulistel aegadel tegutsemist jätkata ning inspireerida teisi tegutsema.
Oskus säilitada lootus	Reaalse maailma nägemine ilma meelegehiteta.	Usk, et muutus paremuse suunas on võimalik. Reaalsused on tasakaalus.	Teiste julgustamine. Enda tugevate külgede teadvustamine ja tunnustamine. Lootust andvate, päriselust võetud näidete jagamine.	Võrgustikutöö. Suudetakse lootust säilitada. Head eeskujud julgustavad.
Oskus teistelt õppida	Mõistmine, et kõik saavad anda oma panuse.	Eneseteadvustamine, avatud mõtlemine, tagasihoidlikkus, valmisolek muutuda.	Teiste inimeste väärtustamine: nende poolt pakutava tunnustamine, kadeduse vältimine.	Paindlikkus hoiakute muutmisel, juhul kui saadakse uut informatsiooni. Alalhoidlikkus.

*Ole ise see muutus,
mida tahad maailmas
näha. Gandhi*

Kallis õpetaja,

olen koonduslaagri ellujääja. Minu silmad on näinud asju, mida ükski inimene ei peaks nägema: gaasikambreid, mille ehtasid haritud insenerid; lapsi, kelle mürgitasid koolitatud arstid; imikuid, kelle tapsid välja õppinud meditsiiniõed; naisi ja lapsi, kelle lasid maha gümnaasiumi lõpetajad.

Seepärast kahtlen hariduses.

Ma palun, aita oma õpilastel saada inimlikumaks. Sinu ettevõtmised ei tohiks kunagi toota haritud koletisi või osavaid psühhopaate.

Lugemine, kirjutamine ja matemaatika on tähtsad vaid siis, kui need kasvatavad meie lastes inimlikkust.

(Oxfam 2002, Global Citizenship: The Handbook for Primary Teaching. Tööleht nr 2.)

Kasutatud allikad:

Oxfam 2008, Getting Started with Global Citizenship
Oxfam 2006, Education for Global Citizenship A Guide for Schools
Oxfam 2002, Global Citizenship: The Handbook for Primary Teaching
Johanna Helin, Sotsiaalainete valdkonnaraamat: läbivad teemad
TeachMDGs brošüür

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Euroopa Liit

